

JÁNOSI EGYÜTTES

„Rondo all’Ongarese”

HAYDN ÉS A MAGYAR ZENEI HAGYOMÁNY

Jánosi András – hegedű Danhauser Zoltán – hegedű
Túri András – brácsa, kontra Kiss Csaba – cselló, bőgő

Közreműködnek

Bíró Ágnes – hegedű
Mali Emese – zongora

Szerkesztette: Jánosi András

„Rondo all’Ongarese”

HAYDN ÉS A MAGYAR ZENEI HAGYOMÁNY

Joseph Haydn 1761-től 1790-ig Magyarországon élt és dolgozott az Eszterházy család zenei életének egyik irányítójaként.

Itteni szolgálatának idején kezdte a magyar nemesség egy része a már-már elfeledett hagyományos magyar táncokat divatoztatni. A táncok zenei kíséretének feladatát kezdetben - a kor európai divatjának megfelelően – képzett uradalmi vonós zenészek látták el, akik azonban később, a vonós együttesek iránt megnőtt sajátos igényt már nem tudták kielégíteni. Ez hívta életre az uradalmakban szolgáló vonós triók, kvartettek mintájára a vonós cigánybandákat, amelyek még hosszú ideig (kb. a 19. század közepéig) elsősorban a magyar nemesség igényeit szolgálták ki. Ezek a kis együttesek az akkoriban Európa-szerte legkedveltebb vonós hangszereket használták, de létszámukat és összetételüket a sajátos magyar igények alakították ki.

A rendszerint négytagú együttesek repertoárja jórészt a hagyományos és ekkor még általánosan ismert magyar táncdallamokból állt.

Azt, hogy Haydn hallotta az uradalmi vonós együttesek, valamint a cigánybandák játékát és hogy a tőlük hallott, vagy kéziratoss kottagyűjteményekből megismert magyar tánczenei hagyomány nagy hatással volt rá, a műveiben szereplő jelentős számú korabeli magyar táncdallam igazolja.

Ezekből hallható válogatás műsorunkban, olyan formában, hogy a Haydn művek megfelelő részletei mellett csendülnek fel a bennük feldolgozott korabeli magyar dal-
lamok.

A műsor alapja egyrészt az a több mint harminc éve tartó kutatómunka, amely során a műsor szerkesztője a XVIII. századi magyar hangszeres zenei gyűjtemények anyagát a még helyenként máig megmaradt falusi vonós tánczenével hasonlította össze. Másrészt e munka folytatásaként Haydn művek és korabeli magyar tánczenei gyűjtemények összehasonlító elemzése, amelynek során eddig a zeneszerző közel száz művében csaknem harminc XVIII. századi magyar táncdallamot sikerült azonosítani.

JÁNOSI EGYÜTTES

„Rondo all’Ongarese”

HAYDN ÉS A MAGYAR ZENEI HAGYOMÁNY

(a műsor részletesebb ismertetője)

A XVIII. század második felében Európa szerte egyszerre váltak divatossá a kis vonós együttesek. Amikor Magyarországon lejegyezték – többnyire két hegedűre és basszushangszerre - a nagyszombati táncokat nagyjából ezzel egy időben születtek Skóciában, Norvégiában, Lengyelországban és másutt is a hasonló gyűjtemények, amelyek mindenütt a hétköznapi élet zenei igényeit kielégítő táncmuzsikát tartalmaznak. Feltehetően e vonós tánczenei divat nagy hatással lehetett az oly híressé vált bécsi vonós zene kialakulására.

Első műsorszámunkban az említett Európa-szerte virágzó vonós tánczenei divat bemutatásaként korabeli skót, lengyel és magyar tánczenei gyűjteményekből szólalnak meg dallamok.

Ezt követően három vonósnégyes és egy hangszer trió magyar zenei témái hangzanak el.

Az Op. 20. No. 3. (HOB. III:33) első tételének magyar tánca Bengráf József 12 magyar táncában is szerepel, de még az 1950-es évek végén Nyugat-Dunántúlon gyűjtött hangszeres népzenei anyagban is megtalálható. A dallam mindhárom változatban megszólal.

Az Op. 77. G dúr (HOB. III:81) vonósnégyes kezdő témája Rigler 12 magyar táncának negyedik darabja, de a dallam több változatban is megtalálható különböző korabeli tánczenei és dalgyűjteményekben.

A dallam egy korabeli lengyel polonézzel is hasonlóságot mutat. A magyar tánc mellett ez is megszólal.

Az Op. 42. No. 35. (HOB. III:43) vonósnégyes első tételét indító táncdallam a híres magyar verbunkos dallamok egyik típusát idézi. Ennek a dallamtípusnak a kialakulása valószínűleg a XVIII. század utolsó harmadára tehető, a korábbi magyar tánczenei gyűjteményekben ugyanis nem, vagy csak elvétve találunk belőle egy-egy dallamot.

A Haydn mű ide vonatkozó részlete mellett a magyar verbunkos dallamok több változata is hallható.

A No. 19. G moll trió (HOB. XV:19) első tételének témája zárja az első rész dallampárhuzamainak sorát. A műben szereplő dallam több változatát is felfedezhetjük korabeli gyűjteményekben és a dallam a Bihari János neve alatt kiadott 15 magyar táncban is szerepel. Ez hallható a Haydn mű részlete mellett.

A No. 17. F dúr trió kezdő témája magyar táncdallamként már az 1730-as keltezésű Zay-Ugróc-i (Apponyi) kéziratban felfedezhető. A dallam változatait későbbi gyűjteményekben is megtaláljuk.

Műsorunk első részét XVIII. századi magyar nemesi udvarok táncmuzsikájából válogatott kompozíció zárja. Ez az a zenei anyag amelyet Haydn az európai és magyar műzenei darabokon kívül az Eszterháziaknál, illetve más nemesi udvarokban is hallhatott.

Műsorunk második része az eredetileg csembalóra és zenekarra írt D dúr zongoraverseny (HOB. XVIII:11) Rondójának néhány részletével indul, melyekben több korabeli magyar táncdallam illetve dallamvariáns fedezhető fel. Ezek hallhatók a zongoramű részlete után.

A No. 14. Asz dúr trió (HOB. XV.14) Adagió-jának témája a Magyar Nóták Veszprém Vármegyéből című 1823 és 1832 között megjelent tánczenei kiadványsorozatban található, amely gyűjtemény XVIII. század végi, XIX. század eleji magyar táncokat tartalmaz. Figyelemre méltó, hogy a dallam Haydn által átírt változata sokkal "cigányosabb", mint az eredeti magyar tánc. Az Asz dúr trió részletét XVIII. századi magyar nemesi udvarok zenéjéből válogatott kis kompozíció követi, amely a Haydn művek magyar vonatkozású témáinak zenei hátterét villantja fel.

Az Asz dúr trió Adagió-jának magyar témája után XVIII. századi magyar nemesi udvarok táncmuzsikájából hallható válogatás.

A No. 25 G dúr trió (HOB. XV. 25.) rondó-ja, a mű „Rondo all’Ongarese” tétele teljes egészében elhangzik, majd hallhatjuk a kompozíció minden egyes dallamának magyar eredetijét a Rondó-hoz hasonló formában. Az itt megszólaló magyar táncdallamok némelyike még XX. századi hangszeres népzenei gyűjteményekben is megtalálható.

A műsor zárószámaként felcsendül az OP.76. No. 3 (HOB. III:77) vonósnégyes Adagiójának magyar népi változata.

- - -

Ma már igazolható, hogy a magyar hangszeres népzene régi (elsősorban az Erdélyben megmaradt) rétege a XVIII. századi (és az azelőtti) magyar tánczenei kultúra maradványa. Bár ez a régi zenei hagyomány Erdélyben maradt meg legtisztább és leggazdagabb formában, nyomaiban más magyar tájakon is fellelhető. A XVIII. században a magyar nemesség által divatoztatott hagyományos magyar táncok zenekíséretét eleinte ellátó, tanult uradalmi zenészeket idővel sajátos módon cigány muzsikusok váltották fel, akiket még nemes uraik tanítottak is. Azokon a területeken (így Erdélyben), ahol az elmúlt több mint kétszáz év során az említett cigány muzsikusok utódai családi és falusi közösségi hagyományként megőrizték e régi dallamkincset, az archaikus dallamokkal együtt a több mint kétszáz éves archaikus vonós játékmódot is megőrizték szinte változatlan formában. Ez jogosítja fel az Együtttest, hogy az archaikus vonós népi tánczene játék- ill. előadásmódját a több mint kétszáz évvel korábbi magyar táncok életre keltésére is alkalmazza.

JÁNOSI EGYÜTTES

„Rondo all’Ongarese”

Haydn és a magyar zenei hagyomány

1. Rész

1. A VONÓSZENE DIVATJA EURÓPÁBAN A XVIII. SZÁZADBAN

- a) skót tánc
- c) lengyel tánc
- c) magyar tánc

2. OP 20 NO. 3 G-MOLL VONÓSNÉGYES (1772)

- a) részlet a műből
- c) 18. századi magyar tánc
- c) régi dunántúli tánc

3. OP 77 NO. 1 G-DÚR VONÓSNÉGYES (1799)

- a) részlet a műből
- b) lengyel polonéz
- c) 18. századi magyar tánc

4. OP 42 NO. 35 D-MOLL VONÓSNÉGYES (1785)

- a) részlet a műből
- b) 18. századi magyar verbunkos témaváltozatok

5. G- MOLL TRIÓ NO. 17 (1790)

- a) részlet a műből
- b) historias ének
- b) korabeli magyar táncok

6. F- DÚR TRIÓ NO. 17 (1790)

- a) részlet a műből
- b) korabeli magyar tánc
- c) csúrdöngölő

7. MAGYAR TÁNCOK HAYDN KORÁBÓL

2. Rész

8. D- DÚR ZONGORAVÉRSÉNY (1781)

- a) részlet a műből
- b) korabeli magyar táncok
- c) két székely tánc

9. ASZ- DÚR TRIÓ NO. 14 (1790)

- a) részlet a műből
- b) lassú magyar – korabeli tánc

10. MAGYAR TÁNCOK HAYDN KORÁBÓL

11. G-DÚR TRIÓ No. 25 (1795)

- a) a trió rondója
- b) korabeli magyar táncok

12. FELSŐ MAROS-MENTI LAKODALMI MARS

Az Op. 76. No. 3 Haydn vonósnégyes adagiójának (“Gott erhalte Franz den Kaiser”) magyar népi változata